

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА
ФАКУЛЬТЕТ ПСИХОЛОГІЇ
КАФЕДРА ПЕДАГОГІКИ**

КУЗЬМЕНКО Н. М.

**МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ
З ВИКОНАННЯ ЗАВДАНЬ ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ
ПРИ ВИВЧЕННІ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ
«ІСТОРІЯ ПЕДАГОГІКИ»**

для студентів:

**галузь знань 01 Освіта / педагогіка
спеціальність 014.02 – Середня освіта (Мова і література (англійська))
освітній рівень бакалавр
освітня програма Зарубіжна література та англійська мова: теорія і
 методика навчання**

КИЇВ – 2023

УДК 37(091)(075.8)

Методичні рекомендації з виконання завдань для самостійної роботи при вивченні навчальної дисципліни «Історія педагогіки»:
/Укл.:Н. М. Кузьменко. Київ: 2023.-56 с.

У методичних рекомендаціях розкриваються сутність та специфіка організації самостійної роботи як дієвої форми розвитку продуктивного мислення в процесі підготовки до семінарських занять, самостійного опрацювання першоджерел та рекомендованої літератури, виконання завдань для індивідуальної навчально-дослідної роботи при вивченні навчальної дисципліни «Історія педагогіки» студентами ОР «бакалавр» спеціальності 014.02 середня освіта (мова і література).

Для студентів, аспірантів, науковців, викладачів.

Рецензенти:

Марушкевич А. А. – докторка педагогічних наук, професорка, завідувачка кафедри педагогіки Київського національного університету імені Тараса Шевченка;

Любарець Н. О – кандидатка педагогічних наук, доцентка, доцентка кафедри зарубіжної літератури Навчально-наукового інституту філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка, гарант ОПП «Зарубіжна література та англійська мова: теорія і методика навчання»

Рекомендовано до друку Вченою радою факультету психології Київського національного університету імені Тараса Шевченка 23 лютого 2023 року, протокол № 9

ЗМІСТ

Вступ.....	4
Структура навчальної дисципліни. Тематичний план навчальної дисципліни	7
Методичні поради для самостійної підготовки студентів до семінарських занять.....	8
Змістовий модуль 1. Історія зарубіжної школи і педагогіки.....	10
Список першоджерел з історії зарубіжної педагогіки для самостійного опрацювання.....	23
Змістовий модуль 2. Історія української школи і педагогіки.....	25
Список першоджерел з історії української педагогіки для самостійного опрацювання.....	43
Індивідуальна навчально-дослідна робота студентів (орієнтовні напрями та критерії оцінювання).....	45
Методичні вказівки для роботи над реферативним дослідженням (орієнтовна тематика та критерії оцінювання).....	47
Орієнтовний перелік питань до екзамену.....	51
Список використаних джерел.....	53

ВСТУП

Навчальна дисципліна «Історія педагогіки» є складовою частиною дисциплін психолого-педагогічного циклу нормативного блоку освітньої програми «Зарубіжна література та англійська мова: теорія і методика навчання» підготовки бакалаврів за спеціальністю 014.02 середня освіта (мова і література). Її вивчення передбачає формування у студентів загальних компетентностей: здатності узагальнювати основні категорії предметної області в контексті загальноісторичного процесу, працювати в команді, діяти на основі етичних міркувань (мотивів), зберігати та примножувати моральні, культурні, наукові цінності і досягнення суспільства на основі розуміння історії та закономірностей розвитку предметної області, її місця у загальній системі знань про природу і суспільство та у розвитку суспільства; фахових компетентностей: володіння основами цілепокладання, планування та проектування процесу навчання учнів, здатності до критичного аналізу, діагностики й корекції власної педагогічної діяльності, оцінки педагогічного досвіду минулого.

Вивчення навчальної дисципліни «Історія педагогіки» передбачає розв'язання низки **завдань фундаментальної професійної підготовки фахівців**. У змісті курсу історії педагогіки розкриваються якісні зміни розвитку педагогічної думки та шкільної практики, чітко простежується боротьба консервативних й прогресивних ідей та тенденцій. Саме тому при висвітленні педагогічних концепцій минулого необхідно концентрувати увагу на елементах нової педагогічної спадщини, що сприяло розвитку прогресивної педагогічної думки. Особливо важливо показати, як школа та педагогіка відповідали потребам суспільного розвитку, як процес розвитку педагогічної науки у цілому впливав на теорію й практику виховання та навчання молоді, як саме нові педагогічні ідеї впливали на шкільну практику, яким чином досягнення педагогічної практики відображувалися у педагогічній теорії. У навчальній програмі не пропонується вивчення біографій окремих представників педагогічної думки, але передбачається, що при характеристиці тих чи інших

концепцій та теорій будуть сповіщатися і найбільш важливі факти із життя та діяльності їх творців. Програмою передбачено виклад історії педагогіки у тісному зв'язку із історією розвитку людського суспільства, тобто суспільно-економічними формаціями. Зміст розкривається у двох модулях: першому – історія зарубіжної школи та педагогіки, і другому – історія української школи і педагогіки. Важливе місце в курсі відводиться набуттю студентами практичних навичок у професійно-визначальних ситуаціях діяльності вчителя.

Мета вивчення курсу передбачає формування у студентів системи знань основних етапів розвитку освіти, педагогічної думки та науки, наукового світогляду, педагогічного мислення, знання традицій українського народу з виховання національної свідомості, вироблення творчих умінь використання історико-педагогічних знань у майбутній практичній діяльності.

Завдання курсу:

- ознайомити майбутніх фахівців із світовим та національним досвідом освіти і культури;
- на основі цього досвіду формувати загальнолюдські цінності, національну свідомість, національну гідність;
- ознайомити з основними педагогічними теоріями навчання і виховання, педагогічною діяльністю, педагогічними поглядами та педагогічними ідеями видатних діячів минулого і сьогодення;
- сприяти формуванню педагогічного мислення, культури, ерудиції студентів.

У процесі вивчення курсу важливо зосередити увагу на засвоєнні знань із таких питань: предмет і завдання історії педагогіки; основні етапи розвитку педагогіки як науки (і культури); методи історико-педагогічних досліджень; внесок видатних педагогів минулого (як вітчизняної, так і світової педагогіки) в науку, освіту та культуру, їх основні ідеї та праці; історія розвитку національної освіти, національної педагогічної думки; основні тенденції сучасної педагогіки. Відповідно до навчального плану спеціальності на вивчення дисципліни відведено 90 год. (3 кредити ЄКТС), із них: 22 год. – лекції, 20 год. – семінарські заняття, 2 год. – консультація, 46 год. – самостійна робота.

Вивчення студентами навчальної дисципліни «Історія педагогіки» завершується екзаменом. Підвищенню ефективності вивчення курсу сприятиме передбачене робочою програмою виконання навчально-дослідницьких завдань, зокрема реферативних досліджень з актуальних проблем історії педагогіки. Під час семінарських занять, індивідуальної навчально-дослідницької та самостійної роботи студенти **набувають уміння та навички:**

- працювати з першоджерелами, конспектувати педагогічні праці, вести тезові записи;
- аналізувати політику Української держави щодо розвитку освіти в історичній ретроспективі;
- робити історико-педагогічний порівняльний аналіз педагогічних поглядів та течій;
- систематизувати і класифікувати історико-педагогічні знання, давати об'єктивну оцінку педагогічним поглядам і явищам, аналізувати, порівнювати теоретичні погляди, процеси та явища педагогічної практики, бачити та оцінювати тенденції їх розвитку;
- оволодіти навичками ефективної самостійної роботи з першоджерелами, науковою історико-педагогічною літературою, культурою усних виступів та ін.

Самостійна робота є одним з найважливіших компонентів освітнього процесу, що передбачає інтеграцію різних видів індивідуальної та колективної навчальної діяльності, яка здійснюється як під час аудиторних, позааудиторних занять, без участі викладача, так і під його безпосереднім керівництвом.

Метою СРС є системне і послідовне засвоєння в повному обсязі навчальної програми та формування у студентів самостійності у здобутті і поглибленні знань як риси характеру, що сприятиме підвищенню конкурентоспроможності майбутніх фахівців на світовому ринку праці.

. СТРУКТУРА ТА ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

№ п/п	Номер і назва теми	Кількість годин			
		лекції	семінари	консультації	С/Р
1	ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 1. ІСТОРІЯ ЗАРУБІЖНОЇ ШКОЛИ І ПЕДАГОГІКИ				
1	Тема 1. Предмет та завдання історії педагогіки. Виховання у первісному суспільстві.	2	2		5
2	Тема 2. Виховання, школа та зародження педагогічної думки в державах Стародавнього Світу	2	2		5
3	Тема 3. Школа і педагогіка у країнах Західної Європи та Північної Америки (середина XVII – XVIII ст.)	2	2		5
4	Тема 4 Школа і педагогіка у країнах Західної Європи у XIX – XX ст.	2	2		5
5	Модульна контрольна робота		2		
	ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 2. ІСТОРІЯ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ І ПЕДАГОГІКИ				
6	Тема 5. Предмет і завдання історії вітчизняної педагогіки. Школа і педагогічна думка Київської Русі.	2	2		5
7	Тема 6. Школа і педагогічна думка епохи Українського Відродження (XVI – XVIII ст.)	2	2		5
8	Тема 7. Основні тенденції розвитку школи і педагогіки України у XVIII – XIX ст.	2	2		5
9	Тема 8. Розвиток освіти та української педагогічної думки у XX ст.	2	2		6
10	Тема 9. Сучасний стан розвитку світової та вітчизняної педагогічної науки	4	2		5
11	Підсумкова контрольна робота	2			
	ВСЬОГО	22	20	2	46

МЕТОДИЧНІ ПОРАДИ ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ СТУДЕНТІВ ДО СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ

Важливе місце в оволодінні навчальним матеріалом займає самостійна робота.

Самостійна робота як організаційна форма навчання є особливою ланкою процесу оволодіння знаннями. Це дійова форма розвитку продуктивного мислення в процесі самостійного опрацювання наданої основної та додаткової літератури, з використанням елементів проблемного навчання.

Однією із форм оволодіння знаннями у вищій школі є семінарські заняття. Це ефективна форма розвитку продуктивного мислення студентів у процесі обговорення навчальних тем, залучення їх до колективної пізнавальної діяльності з можливістю широкого використання елементів проблемного навчання.

Дидактичною метою семінарського заняття є поглиблення, систематизація та закріплення знань та їх перевірка, самостійна робота, розвиток загальної культури і мови, вироблення вміння аргументовано відстоювати свою точку зору, ставити і відповідати на запитання, слухати інших, формулювати і вирішувати проблемні питання з теми, яка вивчається.

Під час підготовки до семінарського заняття студенту необхідно:

- ознайомитися з робочою програмою навчальної дисципліни «Історія педагогіки»;
- ознайомитися з планом семінарських занять курсу «Історія педагогіки», питаннями, що стосуються конкретної теми;
- опрацювати конспект лекції з даної теми;
- опрацювати рекомендовану літературу до теми, законспектувати окремі положення, що стосуються питань теми чи зробити нотатки, групуючи їх відповідно до окремих питань семінару;

– написати в робочому зошиті стислий план-конспект основних положень семінарської теми з викладенням найбільш важливих положень вивченої літератури, з обґрунтуванням висновків до кожного питання заняття, що допоможе студенту зробити свою відповідь на семінарі чіткою, короткою, послідовною;

– повторити основні положення та визначення з попередніх тем;

– ознайомитися з переліком запропонованих тем рефератів.

Приблизна схема відповіді студента

Спочатку чітко формулюється питання, на яке ви даєте відповідь. Далі, згідно з план-конспектом, робиться доповідь, а в кінці виступу – узагальнення та висновки.

При доповненні слід узагальнити попередні доповіді, після чого висловити свої думки.

Варто дотримуватись регламенту виступу (7 – 10 хв.), це дасть можливість кожному студентові взяти участь в обговоренні.

Не рекомендується читати свої записи, а тільки користуватися планом при цитуванні та наведенні цифрового матеріалу.

Усі студенти, присутні на семінарському занятті, повинні уважно слухати доповіді та вносити корективи, якщо допускаються помилки або неточності.

Такі обговорення сприяють кращому оволодінню матеріалом, глибшому засвоєнню положень теми.

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 1. ІСТОРІЯ ЗАРУБІЖНОЇ ШКОЛИ І ПЕДАГОГІКИ

Тема 1. Предмет та завдання історії педагогіки. Виховання у первісному суспільстві. Освіта та виховання у Давньому Світі

Лекція 1. Виховання у первісному суспільстві, Освіта та виховання у Давньому Світі

Концепції походження виховання: еволюційно-біологічна (Ш. Летурно, Дж. Сімпсон, А. Еспінас) та психологічна теорія (П. Монро).

Про джерела вивчення виховання у первісному суспільстві: описи життя аборигенів, вивчення життя існуючих осередків племенного життя на планеті, вивчення пам'яток матеріальної та духовної культури людства, мови, фольклору. Походження виховання, його зв'язок із трудовою діяльністю людей. Використання знарядь праці. Поліпшення умов життя. Спільна праця дорослих та дітей. Короткий час дитинства. Наслідування як спосіб виховання та навчання.

Становлення виховання як свідомого цілеспрямованого процесу. Характер виховання у первісному суспільстві. Зародження прийомів та організаційних форм виховання. Передача досвіду у ритуально-обрядовій формі. Формування образу життя, традицій та звичаїв у ритуально-обрядових церемоніях. Використання у вихованні усної народної творчості, міфів, ритуальних заборон – «табу».

Виникнення родини. Виховання дітей у родині. Різниця у вихованні хлопчиків та дівчаток. Поєднання домашнього та соціального виховання. Ініціації – ритуальні обряди посвяти у дорослих. Існування общинних центрів молоді – будинків молоді як прообразу школи.

Виникнення нерівності у вихованні в період розпаду первісного суспільства. Заборона доступу до знань. Існування закритих шкіл.

Виховання та навчання у давніх державах Близького та Далекого Сходу. Загальне та особливе у розвитку школи та виховання у давніх цивілізаціях Сходу. Родинне патріархальне виховання, ремісниче навчання та учнівство. Створення школи як платного закладу підготовки державних працівників

(чиновників, воїнів, жерців). Родинно-общинний уклад школи. Виникнення писемності. Зв'язок виховання та навчання із релігією. Використання жорстких методів виховання. «Будинки табличок» (е-дуби) у Міжріччі (Месопотамія). Школа у Давньому Єгипті. Виховання та школа у Давній Індії. Шкільна справа та зародження педагогічної думки у Давньому Китаї.

***Основні поняття теми:** виховання, концепції походження виховання; еволюційно-біологічна та психологічна теорія; джерела історії педагогіки; школи, родинне виховання, заборона доступу до знань, ремісниче навчання, учнівство.*

Питання для самостійного опрацювання

1. Освіта, педагогічна думка у Давньому Китаї.
2. Освіта, педагогічна думка у Давньому Єгипті.
3. Освіта, педагогічна думка у Давній Індії.
4. Освіта, педагогічна думка в країнах Міжріччя

Семинар 1. Історія педагогіки як наука і навчальний предмет

План заняття

I. Теоретична частина.

Понятійно-категоріальний апарат теми.

1. Історія педагогіки як галузь педагогічного знання.
2. Історія педагогіки як наука і як навчальна дисципліни.
3. Предмет та об'єкт історії педагогіки.
4. Завдання історії педагогіки.
5. Джерельна база історії педагогіки.

II. Перевірка виконання самостійної роботи.

III. Захист навчального проєкту.

Рекомендовані джерела:

1. *Акімова О. В., Волошина О. В.* Історія педагогіки. Методичні рекомендації для проведення практичних занять /О. В. Акімова, О. В. Волошина. – Вінниця. Вінницька обласна друкарня. 2014. – 123 с..
2. *Левківський М. В., Микитюк О. М.* Історія педагогіки: Навч. посібник / за ред. М. В. Левківського. – Харків : ОВС, 2002. – 240 с.

Тема 2. Виховання, школа та зародження педагогічної думки в Стародавній Греції і Стародавньому Римі

Лекція 2. Виховання та освіта в умовах рабовласницького ладу. Виховання та школа в епоху раннього християнства та середньовіччя

Зародження писемності в умовах егейської культури. Піктографічна писемність, зародки складового письма. Формування правил писемності. Центри навчання при храмах.

Виховання дітей та юнацтва наставниками в архаїчній Греції (IX-VIII ст. до н. е.). Опис виховання юнаків у поемах Гомера «Іліада» та «Одіссея».

Виховання та педагогічна думка у давній Греції у VI-IV ст. до н. е. Система виховання та освіти у Спарті (спрямованість виховання на фізичний розвиток особистості, суспільне виховання, відбір дітей за ознаками фізичного розвитку) та Афінах (універсалізм освіти, сімейне виховання, приватні початкові навчальні заклади: палестри, державні навчальні заклади для юнацтва та молоді: гімнасії, ефебії). Ідеал виховання – героїчна особистість.

Педагогічні погляди філософів Давньої Греції (Геракліт, Демокрит, Сократ, Ксенофонт, Платон, Аристотель та ін.). Виховання та освіта у епоху еллінізму. Ідеал виховання – інтелектуальна особистість. Утворення державної системи закладів освіти. Податки на освіту, організація шкіл, формування правил внутрішнього розпорядку (прообраз статуту школи) та правил навчання. Елементарні, граматичні школи та гімнасії. «Книжкова повинність» для молоді. Роль риторики у змісті освіти. Розвиток жіночої освіти. Формування центрів просвіти. Розповсюдження еллінської культури по Середземномор'ю.

Виховання та школа у Давньому Римі. Патріархальний уклад родини. Сімейно-домашнє виховання. Платні приватні школи. Система освіти Риму: тривіальні елементарні школи, граматичні школи, риторичні школи, колегії юнацтва.

Питання виховання та організації школи у працях Варрона, М. Т. Цицерона, Л. А. Сенеки, М. Ф. Квінтіліана. Виникнення християнства та його вплив на виховання та розвиток педагогічної думки. Розповсюдження греко-римської освіти на периферії Античного моря.

Основні етапи розвитку культури та педагогічної думки у Візантії. Падіння інтересу до античної освіти. Виховання та освіта у Візантії. Візантійський ідеал виховання та освіти – наслідування античній та християнській традиціям. Відсутність монополії церкви на освіту. Монастирське та світське виховання. Ведуча роль релігії у шкільній освіті. Три ступені освіти: елементарний, середній та вищий. Вплив візантійської культури, просвіти та педагогічної думки на подальший розвиток освіти.

Основні поняття теми: *егейська культура, піктографічна писемність, складове письмо, фізичний розвиток особистості, суспільне виховання, універсалізм освіти, приватні заклади, державні заклади, дидаскайлеон, гімнасія, ефебія, інтелектуальна особистість, елементарні школи, граматичні школи, книжкова повинність, риторика, жіноча просвіта, тривіальні школи, риторичні школи, колегії юнацтва, антична освіта, монополія церкви на освіту.*

Питання для самостійного опрацювання:

1. Освіта та виховання в Давньому Римі.
2. Педагогічні ідеї прогресивних діячів Давнього Риму.
3. Виховання в ранньохристиянський період.
4. Освіта та виховання в Візантії.
5. Педагогічні ідеї прогресивних діячів Візантії

Семинар 2. . Виховання та освіта в античному світі та Візантії

План заняття

I. Теоретична частина.

Понятійно-категоріальний апарат теми.

1. Афінська система виховання.
2. Спартанська система виховання.
3. Заклади освіти у Стародавній Греції (Лікей, Академія, Кіносарг).
4. Педагогічні ідеї прогресивних діячів Давньої Греції.
5. Розвиток та поширення грецької системи освіти та виховання в епоху еллінізму.

II. Перевірка виконання самостійної роботи.

III. Захист навчального проекту.

Рекомендовані джерела:

1. Історія української школи і педагогіки : Хрестоматія / Упор. О. О. Любар; За ред. В. Г. Кременя. – К. : Знання, КОО, 2003. – 766 с.
2. Левківський М. В., Микитюк О. М. Історія педагогіки: Навч. посібник / за ред. М. В. Левківського. – Харків : ОВС, 2002. – 240 с.
3. Любар О. О., Стельмахович М. Г., Федоренко Д. Т. Історія української школи і педагогіки: Навч. посібник / за ред. О. О. Любара. – К. : Знання, КОО, 2003. – 450 с.
4. Проніков О. К. Історія педагогіки: курс лекцій / О. К. Проніков – К.: Видавничий дім «Слово», 2015. – 440 с.
5. Маловідомі першоджерела української педагогіки (друга половина XIX – XX ст.): Хрестоматія / Упоряд.: Л. Д. Березівська та ін.; Наук. ред. О. В. Сухомлинська. – К. : Наук. світ, 2003. – 418 с.
6. Микитась В. Давньоукраїнські студенти і професори.– К. : Абрис, 1994. – 288 с.

Тема 3. Школа і педагогіка у країнах Західної Європи та Північної Америки (середина XVII – XVIII ст.)

Лекція 3. Розвиток шкільної системи та педагогічної думки у країнах Західної Європи та Північної Америки (середина XVII – XVIII ст.)

Виховання, школа та педагогічна думка у Західній Європі у середні віки та епоху Відродження. Культура та наука на ранніх етапах розвитку феодалізму.

Продовження античних традицій у школі раннього середньовіччя. Церковні школи (VII ст.) закритого та відкритого типу. Формування аскетичного ідеалу виховання. Поширення у школах схоластичного догматичного навчання. Створення міських церковних та нецерковних шкіл. Розвиток церковної культури. Виникнення та розвиток університетів у системі церковних шкіл. Учніство як спосіб освіти та виховання. Рицарське виховання. Особливості виховання хлопчиків та дівчат із знатних родин. Боротьба за світську школу. Виховання та навчання дітей простого люду.

Педагогічна думка і школа епохи Відродження. Пошуки оптимальної програми навчання та виховання особистості. Педагогічні погляди Ф. Рабле, Т. Мора, Т. Кампанелли, М. Монтеня. Універсалізм та енциклопедизм освіти. Роль природничих наук. Гуманістичний напрямок педагогіки. Критика догматичного та схоластичного навчання.

Реформація та її політика у галузі освіти та виховання. Боротьба за загальне навчання дітей усіх прошарків суспільства. Братські школи як основа реформування навчальних закладів. Педагогічні погляди Еразма Роттердамського та Рудольфа Агріколи. Гімназія Й. Штурма (Страсбург, 1538) – прообраз європейської школи.

Єзуїтська система виховання у період контрреформації. Створення загальнодоступних безплатних початкових шкіл. Організація внутрішнього розпорядку єзуїтських шкіл.

Виховання, школа та педагогічна думка у народів Сходу в епоху середньовіччя. Виникнення ісламу та його зв'язок із давньосхідними культурами: сірійською, візантійською, арабською, індійською, перською. Створення арабської писемності на основі арамейського письма. Елементарні школи (куттаби) та духовні середні школи (медресе). Платні школи. Арабські університети – прообрази європейських. Практика навчання та виховання у країнах Близького та Середнього Сходу. Педагогічна думка країн Сходу у епоху середньовіччя. Вивчення духовного спадку античності. Організація культурних центрів – «будинків мудрості» у Багдаді. Педагогічні ідеї вчених-

енциклопедистів арабського Сходу та їх вплив на розвиток світової культури. Діяльність Фарабі, Біруні, Ібн Сіна, Газалі.

Виховання та школа у середньовічному Китаї. Розвиток централізованої системи освіти у Китаї (урядові та приватні школи). Створення мережі державних навчальних закладів. Формування системи державних іспитів на різних рівнях навчання. Впровадження у вищих навчальних закладах вченого ступеня доктора – спеціаліста по науках (XVII ст.).

Виховання та школа у середньовічній Індії. Кастова система освіти у Індії. Розвиток буддійської системи освіти. Учнівство у монастирських школах. Існування мусульманської системи освіти в Індії.

Рух Просвіти у країнах Західної Європи. Виокремлення педагогіки у самостійну галузь наукового знання.

Я. А. Коменський та демократичній рух XVII ст. Педагогічна концепція Коменського як органічна частина його плану перебудови людського суспільства. «Велика дидактика» як підсумок попереднього розвитку світової теорії та практики навчання та виховання. Демократична ідея загальної освіти. Мета виховання. Принцип природовідповідності виховання. Вікова періодизація розвитку дітей за Я.А. Коменським. Зміст освіти та методи навчання. Організація процесу навчання. Класно-урочна система. Вимоги до уроку. Трудове виховання у школі рідної мови. Моральне виховання та дисципліна у школі. Вимоги до вчителя. «Закони добре організованої школи». Значення педагогічних поглядів та діяльності Я. А. Коменського для подальшого розвитку педагогіки та школи. Вивчення і використання ним досвіду українських братських шкіл.

Педагогічні ідеї у законодавстві Північної Америки (Т. Джефферсон, Дж. Вашингтон, Б. Франклін). Розвиток системи освіти. Заклади освіти для темношкірих американців. Становлення демократичної школи.

Педагогічна думка Англії. Д. Беллерс про трудове виховання. Ідея поєднання навчання із виробничою працею, підготовки молоді до професійної діяльності. Педагогічна концепція Д. Локка. Мета та завдання виховання. Виховання та навчання джентльмена. Зміст та методи виховання. Погляди Д. Локка на роль фізичної праці. Проект організації шкіл для дітей трудівників.

Педагогічна думка Німеччини (Ф. Вольф, І. Г. Базедов, Й. Г. Кампе). Боротьба за світську освіту, посилення ролі природничих наук, відмова від станової школи.

Педагогічна думка Франції у боротьбі за демократичну школу. Ш. Монтеск'є та його програма перебудови системи освіти. Погляди Ф. Вольтера на роль освіти у житті суспільства. «Енциклопедія» та її роль у формуванні цілей виховання. Педагогічні ідеї Д. Дідро та К. Гельвеція. Роль середовища, спадковості та виховання у формуванні особистості.

Концепція природного загальнолюдського виховання Ж.-Ж. Руссо. Педагогічний роман «Еміль, або про виховання». Періодизація життя дитини. Теорія вільного виховання. Принцип природовідповідності. Особливості виховання та навчання у кожному віковий період розвитку.

Розробка проблем народної освіти у період французької революції кінця XVIII ст. Плани Ж. А. Кондорсе, М. Лепелетьє, Ш. Талейрана. Проекти загальної та професійно-технічної освіти.

Тенденції розвитку шкільної освіти періоду Відродження та нові типи закладів освіти. Боротьба за демократизацію школи. Опозиція церкви. Зміна масштабів освіти. Освіта як соціальне явище. Зміна змісту освіти. Розвиток закладів початкової освіти. Посилення ролі предметів природничого циклу. Нестача вчителів, погана якість їх підготовки.

Елементарні школи. Готський шкільний устав (1642). Повна загальна освіта. Школи класичного типу. Недільні школи для бідних.

Основні поняття теми: церковні школи закритого і відкритого типу, аскетичний ідеал виховання, університети, світська школа, оптимальна програма навчання і виховання, універсалізм та енциклопедизм освіти, гуманістична педагогіка, догматичне та схоластичне навчання, реформація, братські школи, єзуїтська система виховання, куттаби, медресе, будинки мудрості, принцип природо відповідності, класно-урочна система, виробнича праця, станова школа, енциклопедія, концепція природного загальнолюдського виховання, загальна та професійно-технічна освіта, недільні школи.

Питання для самостійного опрацювання:

1. Педагогічні погляди соціалістів (Т. Мор та ін.).
2. Педагогічні погляди гуманістів.
3. Педагогічна спадщина Я. А. Коменського
4. Педагогічні ідеї В. Ратке (Німеччина).
5. Освіта та виховання в Англії та Франції. Загальна характеристика.
6. Белл-Ланкастерська система навчання.
7. Особливості виховання «джентельмена» за Д. Локком.
8. Теорія «вільного виховання» Ж.-Ж. Руссо.
9. Педагогічні ідеї Д. Дідро.
10. Просвітницько-педагогічна діяльність у США.

Семінар 3. Освіта і виховання в Західній Європі в середні віки

План заняття

I. Теоретична частина.

Понятійно-категоріальний апарат теми.

1. Педагогічні ідеї епохи Відродження (Італія, Франція, Англія, Німеччина, Іспанія). Загальна характеристика
2. Лицарське виховання.
3. Реформація, її вплив на освіту та виховання.
4. Єзуїтська система виховання і освіти.

II. Перевірка виконання самостійної роботи.

III. Захист навчального проекту.

Рекомендовані джерела:

1. *Акімова О. В., Волошина О. В.* Історія педагогіки. Методичні рекомендації для проведення практичних занять /О. В. Акімова, О. В. Волошина. – Вінниця. Вінницька обласна друкарня. 2014. – 123 с.
2. *Левківський М. В., Микитюк О. М.* Історія педагогіки: Навч. посібник / за ред. М. В. Левківського. – Харків : ОВС, 2002. – 240 с.

3. *Проніков О. К.* Історія педагогіки: курс лекцій / О. К. Проніков – К.: Видавничий дім «Слово», 2015. – 440 с.
4. *Сисоєва С. О., Соколова І. В.* Нариси з історії розвитку педагогічної думки : Навч. посібник. – К. : Центр навч. літ-ри, 2003. – 308 с
5. Народна педагогіка і світовий досвід: Уклад. А. І. Кузьмінський, В. Л. Омеляненко. – К. : Знання – Прес, 2003. – 134 с.

Тема 4. Школа і педагогіка у країнах Західної Європи у XIX – XX ст.

Лекція 4. Розвиток освіти і педагогічної думки у країнах Західної Європи у XIX – XX ст.

Формування класичної педагогіки Нового часу. Психологічне обґрунтування навчально-виховного процесу. Розвиток теорій соціального виховання. Становлення національних шкільних систем.

Педагогічні ідеї у філософії (І. Кант, Г. Спенсер, Ф. Ніцше).

Й. Г. Песталоцці – засновник народної школи. Ідея розвиваючого навчання. Теорія елементарної освіти. Внесок Й.Г. Песталоцці у розробку дидактики та методики початкової освіти. Зміст та методи морального виховання. Навчання та праця у педагогічному досвіді Й.Г. Песталоцці.

Послідовники Й.Г. Песталоцці у Німеччині. Педагогічна теорія Й. Ф. Гербарта. Увага до гімназичної освіти. Розвиток загальної педагогіки. Сутність та методологічні засади педагогічної науки. Ідея виховуючого навчання. Гербартіанська дидактика. Двобічний характер процесу навчання. Методи навчання.

Ф. В. А. Дістервег та його дидактичне вчення. Увага до проблем народної школи. Праця А. Дістервега «Настанови до освіти німецьких вчителів». Принципи природовідповідності та культуровідповідності. Розробка проблем розвиваючого навчання. Принципи та правила навчання. Вимоги до вчителя та його підготовки.

Педагогічні погляди Р. Оуена на виховання та формування характеру дитини. Соціально-педагогічний досвід Р. Оуена у общинах Нью-Гармоні (США) та Гармоні-Холл (Англія).

Полеміка навколо шкільництва. Освіта як запорука прогресу суспільства, гарант соціальної стабільності. Ідея державної централізованої системи освіти (Західна Європа) та системи місцевої освіти (США). Право людини на освіту. Нові принципи участі церкви у шкільній справі. Ідея обов'язкової початкової освіти. Класична і реальна освіта. Розвиток шкільного законодавства.

Розвиток психології та педагогіки як науки. Вимоги суспільства до рівня знань учнів. Формування центрів світової педагогічної громадськості: Ліга нового виховання, Міжнародне Бюро Просвіти. Формування національних педагогічних об'єднань. Критика шкільних систем та педагогічних теорій (герbartіанство, спенсеріанство). Основні педагогічні течії: педагогічний традиціоналізм та реформаторська педагогіка.

Традиціоналізм. Соціальна педагогіка (Е. Дюркгейм), релігійна педагогіка (Ж. Марітен, Р. Штайнер). Марксистська педагогіка (ідея всебічного та гармонійного розвитку особистості, трудове виховання та навчання. Фашистська педагогіка (расово-біологічна теорія виховання, авторитаризм).

Педагогічні ідеї та концепції реформаторської педагогіки: педоцентризм, вільне виховання, експериментальна педагогіка, прагматистська педагогіка, педагогіка особистості, функціональна педагогіка, виховання засобами мистецтва, трудове навчання та виховання.

Особливості національних систем освіти (короткий огляд). Пошуки нових типів закладів освіти. Формування системи професійної освіти молоді.

Традиціоналізм. Раціоналістична модель освіти. Феноменологічний напрямок у педагогіці. Розвиток соціальної педагогіки. Біопсихологічний напрямок у педагогіці. Гуманістична педагогіка. Полеміка з проблем виховання та політики (виховання на політико-ідеологічних засадах). Полікультурне та інтернаціональне виховання. Ідея демократичної системи освіти. Проблема гарантій прав людини на освіту. Проблема забезпечення обов'язкової освіти. Диверсифікація (диференціація) освіти.

Шкільні системи світу. Розширення мережі шкільних закладів. Проблема світського характеру навчання та її вирішення у різних країнах світу. Зниження якості навчання. Введення механізму державного контролю за діяльністю

навчальних закладів освіти. Розвиток педагогічної освіти. Школа – пріоритетний об'єкт фінансування.

Основні поняття теми: класична педагогіка Нового часу, теорії соціального виховання, народна школа, елементарна освіта, ідея виховую чого навчання, гербартіанська педагогіка, принцип культуровідповідності, централізована система освіти, системи місцевої освіти, класична і реальна освіта, традиціоналізм і реформаторська педагогіка, соціальна педагогіка, релігійна педагогіка, марксистська педагогіка, фашистська педагогіка, расово-біологічна теорія виховання, авторитаризм, педоцентризм, вільне виховання, експериментальна педагогіка, педагогіка прагматизму, педагогіка особистості, функціональна педагогіка, феноменологічний напрям. Соціальна педагогіка, біопсихологічний напрям, полі культурне виховання, диверсифікація освіти.

Питання для самостійного опрацювання:

1. Реформаторська педагогіка. Утопічний соціалізм (Р. Оуен, К. А. Сен-Симон, Ф. Фур'є), комуністичні ідеї (К. Маркс, Ф. Енгельс), позитивізм (О. Конт, Г. Спенсер), педоцентризм (Е. Кей, М. Монтессорі), експериментальна педагогіка (Е. Мейман, В. Лай, Е. Торндайк), прагматизм (Д. Дьюї), метод проєктів (У. Кілпатрік), есенціалізм (У. Беглі), ідея трудової школи (Р. Зейдель, Г. Кершенштейнер), педагогіка дії (В. Лай), відкриття «нових шкіл».

Семінар 4. Розвиток педагогічної думки в країнах Західної Європи у XIX – на початку XX ст.

План заняття

I. Теоретична частина.

Понятійно-категоріальний апарат теми.

2. Педагогічні ідеї Й. Г. Песталоцці. Ідея «елементарної освіти».
3. Педагогічні ідеї Й. Ф. Гербарта. Зв'язок педагогічної теорії з психологією.
4. Педагогічні ідеї Ф. А. В. Дістервега. Вікова періодизація. Дидактичні правила.

5. Педагогічні ідеї Г. Спенсера.

II. Перевірка виконання самостійної роботи.

III. Захист навчального проекту.

Рекомендовані джерела:

1. *Акімова О. В., Волошина О. В.* Історія педагогіки. Методичні рекомендації для проведення практичних занять /О. В. Акімова, О. В. Волошина. – Вінниця. Вінницька обласна друкарня. 2014. – 123 с.
2. *Левківський М. В., Микитюк О. М.* Історія педагогіки: Навч. посібник / за ред. М. В. Левківського. – Харків : ОВС, 2002. – 240 с.
3. *Проніков О. К.* Історія педагогіки: курс лекцій / О. К. Проніков – К.: Видавничий дім «Слово», 2015. – 440 с.
4. *Сисоєва С. О., Соколова І. В.* Нариси з історії розвитку педагогічної думки : Навч. посібник. – К. : Центр навч. літ-ри, 2003. – 308 с.
5. *Народна педагогіка і світовий досвід: Уклад. А. І. Кузьмінський, В. Л. Омеляненко.* – К. : Знання – Прес, 2003. – 134.

Орієнтовні завдання для модульної контрольної роботи

1. Становлення педагогіки як науки (теорія Я. А. Коменського).
2. Французька педагогічна думка (VIII – XIX ст.).
3. Педагогічні ідеї Г. С. Сковороди.
4. Просвітницька діяльність М. М. Коцюбинського

СПИСОК ПЕРШОДЖЕРЕЛ ІЗ ЗАРУБІЖНОЇ ПЕДАГОГІКИ ДЛЯ САМОСТІЙНОГО ОПРАЦЮВАННЯ

<i>Першоджерела</i>	<i>Завдання</i>
Томмазо Кампалелла «Місто сонця» /	Посадові обов'язки соправителів Метафізика; Наочність у навчанні; Фізичне та військове виховання; Організація навчально-виховного процесу
Франсуа Рабле «Гаргантюа і Пантагрюель»	Особливості організації навчально-виховного процесу; Фізичне виховання; Особливості вивчення окремих навчальних дисциплін; Набуття професійного досвіду; Релігійне виховання; Організація вільного часу
Мішель Монтень «Досліди»	Мета виховання; Вимоги до наставника; Особливості виховання дітей; Школа спілкування з іншими людьми
Ян Амос Коменський «Велика дидактика»	Сучасність положень Великої дидактики
Джон Локк «Думки про виховання»	Особливості виховання джентльмена
Джон Беллерс «Пропозиції щодо організації трудового коледжу всіх корисних ремесел та сільського господарства» /	Мета створення трудового коледжу; Організація навчально-виховного процесу
Жан-Жак Руссо «Еміль, або Про виховання» /	Особливості виховання й навчання хлопчиків у віці: 0-2 рр.; 2-12 рр.; 12-15 рр.; 15-18 рр. Особливості жіночого виховання й навчання; Моральне, розумове, релігійне і фізичне виховання
Дені Дідро «План університету або школи публічного викладання всіх	Університет, особливості його діяльності;

наук для російського уряду»	Розклад, цикли навчання; Знання; Категорії учнів; Навчальний план; Вимоги до вчителів; Навчальні посібники
Йоганн Песталоцці «Лебедина пісня»	Особливості організації навчально-виховного процесу
Йоганн Гербарт «Загальна педагогіка» / Йоганн Гербарт «Общая педагогика»	Педагогіка – наука та мистецтво; Вимоги до вихователя; Педагогічне мислення; Виховання; Мета виховання; Зв'язок педагогіки з психологією, філософією; Дисципліна та моральна культура; Інтерес; Індивідуальність вихованця
Фрідріх Вільгельм Адольф Дістервег «Керівництво до освіти німецьких вчителів	Тлумачення правил. Порівняння з поглядами Я. А. Коменського
Роберт Оуен «Новий погляд на суспільство»	Новизна поглядів та ідей Р. Оуена
Георг Кершенштейнер «Школа майбутнього – школа праці»	Спільне та відмінне у поглядах
Джон Дьюї «Школа і суспільство	
Вільгельм Лай «Школа дії»	

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 2. ІСТОРІЯ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ І ПЕДАГОГІКИ

Тема 5. Предмет і завдання історії вітчизняної педагогіки. Школа і педагогічна думка Київської Русі

Лекція 5. Виховання у первісному суспільстві. Виховання, школа і педагогічна думка Київської Русі

Предмет і завдання історії української педагогіки. Зв'язок розвитку української педагогічної культури із світовим процесом розвитку освіти та виховання. Вплив історичних умов розвитку українського народу на розвиток педагогічної думки, системи виховання та навчання. Національні традиції у виховання.

Виховання у первісному суспільстві на теренах українського народу. Навчання і виховання у епоху палеоліту. Королівська стоянка на Закарпатті. Збиральництво та полювання. Особливості виховання: наслідувальний характер, заборони, роль матері (матріархат), груповий шлюб, материнська школа, чоловічі та жіночі житла як центри формування хлопчиків та дівчаток, родовий характер виховання. Стоянки найдавніших людей пізнього палеоліту (40-14 ст. до н. е.) на теренах України: Кодак (Дніпропетровщина), Пушкарі (Чернігівщина), Межиріцька (Черкащина), Гінцівська (Полтавщина), Доманічівка (Київщина) тощо. Поява давнього мистецтва. Учнітво в умовах роду як формування бійцівських та ремісничих умінь.

Трипільська культура. Перехід до скотарства та землеробства. Формування племінного соціального устрою. Формування релігії, віровчення. Міфотворчість. Боги української правіри. Поява будинків молоді для хлопчиків та дівчат (IV-III тис. до н. е.). Комарівська культура. Роль писемності, вірування, побуту та обрядів у вихованні дітей праукраїнців. Аналіз писемних пам'яток, що знайдені в Україні. Наукові дані, гіпотези про виникнення писемності у часи трипільської культури, «вузликове письмо» та ін. Вивчення обрядів, звичаїв та традицій, язичницької релігії. Велесова книга. Багатобожжя праукраїнців. Писемність дослов'янського періоду. Введення християнства. Знищення пам'яток дохристиянського періоду.

Матріархальна сім'я. Перехід до патріархального устрою родини у III-II тис. до н. е. Перехід до полігамної патріархальної родини, а потім – до моногамної патріархальної родини. Формування хуторських родових поселень. Родинно-побутова культура українців у дохристиянський та християнський періоди.

Народна педагогіка як прародителька школи та педагогічної науки.

Загальнолюдські аспекти народної педагогіки: життя та здоров'я, шлюб, родина, виховання дітей, соціальний захист, гуманність. Історія української етнопедагогіки. Прислів'я, говірки, думи, пісні, звичаї як джерело народної педагогіки. Відображення педагогічних поглядів українців у заповітах, повчаннях, зверненнях. Збірники церковних повчань XII-XIV ст. Формування козацької педагогіки.

Школа та освіта в Київській Русі. Виховання і навчання дітей наших предків. Прийняття християнства на Русі, поширення освіти. Організація шкіл, основні типи шкіл (нижчі школи грамоти та елітарні школи «вчення книжного»), ступені освіти (початкова, вища). Основні педагогічні пам'ятки Київської Русі. «Ізборник Святослава», «Повчання Володимира Мономаха дітям». «Слово о полку Ігоревім», «Моління Д. Заточника», «Слово о законі і благодаті» Іларіона тощо, їх освітньо-виховне значення. Релігійний характер освіти. Жіноче училище у Києві (1086 р.).

Основні поняття теми: трипільська культура, комарівська культура, етнопедагогіка, козацька педагогіка, нижчі школи грамоти, школи вчення книжного.

Питання для самостійного опрацювання

1. Народна педагогіка.
2. Джерела народної педагогіки.
3. Формування козацької педагогіки.

Семинар 6. Виховання та освіта східних слов'ян. Розвиток освіти й шкільництва в Київській Русі

План заняття

I. Теоретична частина.

Понятійно-категоріальний апарат теми.

1. Навчання та виховання в епоху палеоліту.
2. Навчання та виховання в епоху трипільської культури.
3. Сім'я та родинне виховання з найдавніших часів до сьогодення.
4. Школа і освіта в Київській Русі.

II. Перевірка виконання самостійної роботи.

III. Захист навчального проекту.

Рекомендовані джерела:

1. *Артемова Л. В.* Історія педагогіки України : Підручник. – К. : Либідь, 2006. – 424 с.
2. Історія української школи і педагогіки : Хрестоматія / Упор. О. О. Любар; За ред. В. Г. Кременя. – К. : Знання, КОО, 2003. – 766 с.
3. *Левківський М. В., Микитюк О. М.* Історія педагогіки: Навч. посібник / за ред. М. В. Левківського. – Харків : ОВС, 2002. – 240 с.
4. *Любар О. О., Стельмахович М. Г., Федоренко Д. Т.* Історія української школи і педагогіки: Навч. посібник / за ред. О. О. Любара. – К. : Знання, КОО, 2003. – 450 с.
5. Педагогіка. Хрестоматія / Уклад. А. І. Кузьмінський, В. Л. Омеляненко. – К. : Знання – Прес, 2003. – 700 с.
6. *Проніков О. К.* Історія педагогіки: курс лекцій / О. К. Проніков – К.: Видавничий дім «Слово», 2015. – 440 с.
7. *Сисоєва С. О., Соколова І. В.* Нариси з історії розвитку педагогічної думки : Навч. посібник./ С. О. Сисоєва, І. В. Соколова. К. : Центр навч. літ-ри, 2003. – 308 с.
8. *Гончаренко С.* Український педагогічний словник./С. Гончаренко – К. : Либідь, 1997. – 276 с.
9. Маловідомі першоджерела української педагогіки (друга половина XIX – XX ст.): Хрестоматія / Упоряд. : Л. Д. Березівська та ін.; Наук. ред. О. В. Сухомлинська. – К. : Наук. світ, 2003. – 418 с.

Тема 6. Школа і педагогічна думка епохи Українського Відродження (XVI – XVIII ст.)

Лекція 6. Основні тенденції розвитку школи і педагогічної думки України у XVI – XVIII ст.

Школа і педагогічна думка епохи українського Відродження XVI-XVIII ст. Історична зумовленість українського Ренесансу. Розвиток братських, січових, полкових та сотенних козацьких, музичних, дяківських парафіяльних, церковних, монастирських шкіл. Статут Львівської братської школи. Київська братська школа (Іван Борецький). Педагогічна діяльність мандрівних дяків. Вимоги до українських дидакалів. Елементи класно-урочної системи. Українські академії у Острозі (Герасим Смотрицький – 1576), Києві (Петро Могила – 1615) – перші ЗВО на території східних слов'ян. Освітній процес у Києво-Могилянській академії. Розвиток наукової педагогіки у XVI – XVII ст. Педагогічні погляди Гізеля, Герасима і Мелетія Смотрицького, С. Полоцького, І. Вишенського, Ф. Прокоповича, К. Ставровецького, П. Беринди та ін. Розвиток козацької системи навчання і виховання.

Основні ступені козацького навчання і виховання. Козацька читанка. Сутність і специфіка козацької педагогіки. Чужинці про стан освіти, виховання, культури в Україні. Вплив здобутків теорії і практики педагогіки України на розвиток школи, освіти у Росії (XVI – XVIII). Ліквідація гетьманщини, втрата Україною державності. Заборона української мови, закриття українських шкіл.

Школа і педагогічна думка у XVI – XV ст. Розпад Київської держави. Розвиток школи і освіти у Галицько-Волинському князівстві. Школа та освіта у період литовсько-польського поневолення. Початкові церковні, монастирські школи, мандрівні дяки. Навчання у освітніх центрах Європи. «Часословець». Видатні діячі української національної педагогіки Павло Русин та Юрій Дрогобич.

Польська колонізація України. Поширення єзуїтських шкіл. Боротьба української аристократії за збереження української культури, підтримка української освіти. Костянтин Острозький, Григорій Ходкевич, Олена

Чорторийська-Гороностай, Ганна Гайська. Збереження українських шкіл при монастирях.

Освітня діяльність і педагогічні погляди Г. Сковороди як основоположника теорії національного виховання. Ідея природного виховання. Народність виховання. Традиції етнопедагогіки в творчості Г.Сковороди, його концепція людини, природи, щастя. Педагогічні ідеї творів «Вдячний Еродій», «Убогий жайворонок», збірок «Сад божественних пісень» та ін. Погляди на моральне та розумове виховання. Принцип природовідповідності виховання («сродна праця»). Погляди на вчителя, його особистість. Необхідність застосування ідей Сковороди у сучасній національній школі.

Розвиток школи й педагогіки на Закарпатті. Ужгород, Мукачів як центри освіти. Австро-угорське поневолення. Перехід навчальних закладів на угорську мову.

Українська педагогіка та шкільництво на Галичині. Руйнація національної школи. Рух Олекси Довбуша та Івана Бойчука. Австро-угорське поневолення. Відродження у 1774 р. системи шкільництва. Відміна обов'язкового початкового навчання (1812). Боротьба за навчання на українській мові.

Педагогічні погляди та діяльність О. В. Духновича. Підручники для народних шкіл. Підручник з теорії та практики навчання та виховання молоді. Вимоги до вчителів. Система виховання за О. В. Духновичем.

***Основні поняття теми:** національне виховання, природне виховання, просвіта, народність, громадське та громадянське виховання, братські школи, січові школи, полкові школи, сотенні козацькі школи, дяківські парафіяльні школи.*

Питання для самостійного опрацювання:

1. Освітня діяльність і педагогічні погляди Г. С. Сковороди
2. Розвиток школи і педагогіки на Закарпатті.
3. Українська педагогіка та шкільництво на Галичині
4. Педагогічні погляди та діяльність О. В. Духновича

Семінар 7. Розвиток школи і педагогіки на території Західної України

План заняття

I. Теоретична частина.

Понятійно-категоріальний апарат теми.

1. Розвиток школи і педагогіки на Закарпатті.
2. Педагогічні погляди О. Духновича.
3. Розвиток школи і педагогіки в Галичині.

II. Перевірка виконання самостійної роботи.

III. Захист навчального проекту.

Рекомендовані джерела:

1. *Акімова О. В., Волошина О. В.* Історія педагогіки. Методичні рекомендації для проведення практичних занять /О. В. Акімова, О. В. Волошина. – Вінниця. Вінницька обласна друкарня. 2014. – 123 с
2. *Артемова Л. В.* Історія педагогіки України./Л. В. Артемова Підручник. – К. : Либідь, 2006. – 424 с.
3. Історія української школи і педагогіки : Хрестоматія / Упор. О. О. Любар; За ред. В. Г. Кременя. – К. : Знання, КОО, 2003. – 766 с.
4. *Кузьменко Н. М.* Вища освіта та педагогічна думка на Чернігівщині (XVIII–XX ст.)/ Н. М. Кузьменко – К.: Обрії. – 2012- 342 с.
5. *Левківський М. В., Микитюк О. М.* Історія педагогіки: Навч. посібник / за ред. М. В. Левківського. – Харків : ОВС, 2002. – 240 с.
6. *Любар О. О., Стельмахович М. Г., Федоренко Д. Т.* Історія української школи і педагогіки: Навч. посібник / за ред. О. О. Любара. – К. : Знання, КОО, 2003. – 450 с..
7. Педагогіка вищої школи і педагогічна майстерність викладача: хрестоматія / Укл. В. А. Бугров, А. А. Марушкевич, Є. С. Спіцин. К.: ВПЦ «Київський університет», 2022.- 704с
8. Педагогіка. Хрестоматія / Уклад. А. І. Кузьмінський, В. Л. Омеляненко. – К. : Знання – Прес, 2003. – 700 с.
9. *Проніков О. К.* Історія педагогіки: курс лекцій / О. К. Проніков – К.: Видавничий дім «Слово», 2015. – 440 с.

10. Сисоєва С. О., Соколова І. В. Нариси з історії розвитку педагогічної думки : Навч. посібник./ Сисоєва С. О., Соколова І. В. – К. : Центр навч. літ-ри, 2003. – 308 с.

Тема 7. Основні тенденції розвитку школи і педагогіки України у XVIII – XIX ст.

Лекція 7. Розвиток просвітницької діяльності та педагогічної думки в Україні у XIX ст

Педагогічні погляди Т. Г. Шевченка, М. І. Костомарова, П. О. Куліша. Освітньо-виховні ідеали Т. Г. Шевченка. Т. Г. Шевченко про народну школу та освіту. Ідеї морального, розумового, трудового виховання у творах Шевченка. Особистість педагога. Український буквар Шевченка. Значення внеску Т. Г. Шевченка у формування української національної системи виховання.

Освітня політика Кирило-Мефодієвського братства, просвітницька діяльність М. І. Костомарова та П. О. Куліша. Боротьба за національну систему освіти та виховання. Роль рідної мови. «ГраMATка» О. П. Куліша.

Педагогічні ідеї М. І. Пирогова як попечителя Одеського і Київського навчальних округів. Ідея загальнолюдського виховання у статті «Питання життя». Проблеми дидактики. Дисципліна. Педагогічна діяльність М. І. Костомарова, його боротьба за національну школу, навчання і виховання дітей рідною мовою. Просвітницькі і освітні ідеї «Книги буття українського народу». Просвітницька і педагогічна діяльність М. П. Драгоманова, його педагогічні погляди, боротьба за українську національну систему виховання, навчання дітей рідною мовою. Педагогічна діяльність Б. Д. Грінченка. Використання народної педагогіки. Виховне значення творів для дітей. Б. Грінченко про вплив рідної мови на розвиток та виховання дитини.

Видатний педагог К. Д. Ушинський. Педагогічна діяльність К. Д. Ушинського. Розробка принципу народності виховання. «Про народність у громадському вихованні». «Рідне слово». Педагогіка як наука і мистецтво виховання. «Про користь педагогічної літератури». Розвиток педагогічної психології. Дидактичні погляди К. Д. Ушинського. Освітнє і виховне значення праці в житті людини. «Праця в її психічному і виховному значенні». Вимоги до

уроку і вчителя. «Три елементи школи». «Людина як предмет виховання». Ідеї К. Д. Ушинського і відродження національної школи.

Питання для самостійного опрацювання:

1. Школа кінця XIX – початку XX ст.
2. Поширення громадсько-політичного руху на Україні за національну школу.
- 3 Система освіти України кінця XIX - початку XX ст. Підпорядкованість шкіл різним відомствам: школи міністерства народної освіти, церковно-приходські школи, школи інших відомств.
- 4 Початкові школи, гімназії, реальні та комерційні училища.
- 5 Педагогічні погляди І. Я. Франка, Лесі Українки.

Основні поняття теми: національне виховання, національна система виховання, природне виховання, просвіта, народність, громадське та громадянське виховання, принцип природовідповідності,.

Семинар 8. Школа кінця XIX – початку XX ст.

План заняття

I. Теоретична частина.

Понятійно-категоріальний апарат теми.

1. Освітній рух у XIX столітті. Загальні тенденції
2. Шкільна освіта XIX – початку XX століття
3. Педагогічна діяльність М. І. Пирогова.
4. Педагогічні ідеї К. Д. Ушинського.
5. Просвітницька діяльність українських письменників.

II. Перевірка виконання самостійної роботи.

III. захист навчального проекту

Рекомендовані джерела:

- 1 *Любар О. О., Стельмахович М. Г., Федоренко Д. Т.* Історія української школи і педагогіки: Навч. посібник / за ред. О. О. Любара. – К. : Знання, КОО, 2003. – 450 с.
- 2 *Проніков О. К.* Історія педагогіки: курс лекцій / О. К. Проніков – К.: Видавничий дім «Слово», 2015. – 440 с.
- 3 *Сисоєва С. О., Соколова І. В.* Нариси з історії розвитку педагогічної думки : Навч. посібник./ Сисоєва С. О., Соколова І. В. – К. : Центр навч. літ-ри, 2003. – 308 с.
- 4 *Животенко-Піанков А.* Педагогічно-просвітницька праця Бориса Грінченка./ А. Животенко-Піанков. – К. : Просвіта, 1999. – 176 с.
- 5 Маловідомі першоджерела української педагогіки (друга половина XIX – XX ст.): Хрестоматія / Упоряд. : Л. Д. Березівська та ін.; Наук. ред. О. В. Сухомлинська. – К. : Наук. світ, 2003. – 418 с.
- 6 «Мрії, вистраждані життям...»: до 145-ї річниці з дня народження Б. Д. Грінченка : кол. монографія (у двох част.): Ч. 1 / В. О. Огнев'юк, Н. М. Гупан, Н. П. Дічек [та ін.]. – К. : КМПУ імені Б. Д. Грінченка, 2009. – 260 с.
- 7 *Чепіга (Зеленкевич) Я. Ф.* Вибрані педагогічні твори : Навчальний посібник / Упор., науковий редактор Л. Д. Березівська / Інститут педагогіки АПН України. – Харків : «ОВС», 2006. – 328 с.

Тема 8. Розвиток освіти та української педагогічної думки у XX ст.

Лекція 8. Школа та педагогічна думка України у XX ст.. Українські діячі освіти в країнах світу

Розвиток українського шкільництва у часи УНР, Гетьманату, Директорії (1917-1919). Створення національної школи та шкіл для національних меншин. Проекти Міністерства освіти та Уряду УНР – концепція національної освіти. Українізація школи всіх ступенів.

І. І. Огієнко – фундатор українського шкільництва. Аналіз підручників. Проблема впровадження української мови. Словники української мови.

М. С. Грушевський про українську школу. Громадянське виховання. Роль гуманітарних дисциплін у змісті освіти.

Педагогічна діяльність С. Ф. Русової. С. Русова – організатор освіти, фундатор жіночого руху в Україні. Критика школи та шкільних порядків. Проблеми дошкільного виховання у творах С. Русової.

Г. Г. Ващенко про національне виховання української молоді. Дослідження з історії педагогіки. Проблеми виховання молоді. Громадянське виховання. Концепція системи національного виховання. «Виховний ідеал».

Перші документи про школу. «Положення про єдину трудову школу УРСР (1919), Декларація Наркомосу УРСР «Про соціальне виховання дітей» (1920). Система народної освіти радянської України, навчальні програми, форми організації навчання. Введення російської мови як другої основної. Українізація школи у 1923 р. після XII з'їзду ВКП(б). Обов'язкова і безплатна початкова освіта. Реформація змісту шкільної освіти в УРСР. Організація продуктивної праці учнів. Перший навчальний план 1920 р. Комплексні програми початкової школи. Лабораторно-бригадний метод навчання. Метод проектів. Реформи 1931-1936 рр. Критика програм 20-х років ХХ ст.

Суперечності в розвитку школи і педагогіки та наслідки постанов ЦК ВКП(б) про школу, педагогічну науку у 1931-1936 роках. Репресії 1933-1939 рр. Уніфікація школи. Руйнування української та інших національних систем виховання. Витіснення з навчально-виховного процесу народного світогляду, народної моралі. Ідеологізація навчально-виховного процесу. Заборона на поширення педагогічних поглядів національного спрямування (Г. Ващенко, С. Русова, Я. Чепіга, П. Холодний). Постанова ЦК ВКП(б) «Про педологічні перекирчування в системі наркомпросів».

Знищення української школи у Західній Україні. Полонізація шкіл та університетів. Організація приватного українського шкільництва. Педагогічні товариства «Рідна школа» та «Просвіта». Румунізація шкіл на Буковині.

Педагогічна діяльність та педагогічні ідеї А. С. Макаренка. Соціально-політичні умови педагогічної діяльності А.С. Макаренка. Розвиток соціальної педагогіки та теорії виховання. Теорія формування учнівського колективу, основні закони його розвитку. «Педагогічна поема». Поєднання навчання із трудовим вихованням, продуктивною працею учнів. Формування педагогічної

майстерності вчителя. «Педагогіка індивідуальної дії», «Деякі висновки з мого педагогічного досвіду». Проблеми сімейного виховання. «Книга для батьків». Лекції для батьків. Неоднозначність сучасної оцінки педагогічної спадщини Макаренка, його внеску у розвиток національної школи і педагогіки.

Система виховання радянської школи. Провідні ідеї: колективізм, інтернаціоналізм, патріотизм, атеїзм. Евакуація закладів вищої освіти, руйнування шкіл, знищення педагогічних кадрів у роки Другої світової війни. Посилення русифікації у 1946 р. Перегляд змісту освіти у школі. Ідеологізація освіти. Посилення формалізму у системі освіти. Моральний кодекс будівників комунізму як концепція системи виховання (1961 р.). Виховання всебічно і гармонійно розвиненої особистості як мета виховання. Розвиток системи дошкільної, професійно-технічної та вищої освіти.

Педагогічна діяльність В. О. Сухомлинського. Народна педагогіка – основа творчої спадщини Сухомлинського. Дидактичні погляди. Система виховної роботи Павлиської середньої школи на Кіровоградщині. Питання морального, трудового і естетичного виховання. Проблеми виховання патріота, громадянина України. Формування особистості на культурно-історичних традиціях рідного народу. Роль рідної мови в навчанні, вихованні і розвитку дітей. Шляхи виховання творчої особистості. В. Сухомлинський про єдність родинного і шкільного виховання. Сімейне виховання і батьківський авторитет. «Батьківська педагогіка», «Сто порад учителям», «Серце віддаю дітям». Значення педагогічної спадщини В. Сухомлинського.

Стан освіти, школи та педагогічної думки в Україні у 70-90 рр. ХХ ст. Розвиток дошкільного виховання. Заорганізованість закладів освіти. Розвиток педагогічної науки. Проблеми вищої школи. Криза освіти. Рух педагогів-новаторів за реформування системи освіти. Авторські школи. Сахнівська школа академіка О. А. Захаренка.

Національна школа та національна система виховання у період будівництва незалежної України. Руйнування тоталітаризму. Гуманізація, демократизація та гуманітаризація школи. Відродження національної школи та національної системи виховання у період будівництва незалежної України. Відродження

позицій народної педагогіки у педагогічній науці. Закон «Про освіту» (1991 р). Розвиток національної системи освіти. Формування навчальних закладів нового типу: ліцеїв, гімназій, колегіумів.

Українські школи та освітні діячі в країнах світу. Формування українських діаспор у країнах світу: Канаді, США, Австралії, Латинській Америці (50 країн, біля 6 млн осіб). Формування освітніх закладів та культурних центрів діаспорою з метою збереження або відновлення української мови та культури. Створення координуючих органів: Світова Координаційна Виховно-Освітня Рада, Спілки Українських вчителів тощо.

Основні поняття теми: концепція національної освіти, українізація, громадянське виховання, обов'язковість і безплатність освіти, продуктивна праця учнів, лабораторно-бригадний метод, уніфікація систем освіти, ідеологізація, педологія, криза освіти, авторські школи, навчальні заклади нового типу, діаспори.

Питання для самостійного опрацювання:

1. І. І. Огієнко – фундатор українського шкільництва. Аналіз підручників. Проблема впровадження української мови
2. М. С. Грушевський про українську школу
3. Педагогічна діяльність С. Ф. Русової
4. Г. Г. Ващенко про національне виховання української молоді
5. Українські школи та освітні діячі в країнах світу

Семінар 9. Розвиток системи освіти у ХХ ст.

План заняття

I. Теоретична частина.

Понятійно-категоріальний апарат теми.

1. Розвиток українського шкільництва за часів УНР.
2. Розвиток української освіти після встановлення радянської влади.
3. Українське шкільництво у довоєнні часи.

4. Розвиток системи освіти у 50 – 80-і р.р.
5. Криза освітньої системи кінця 80-х – початку 90-х років.
6. Національна школа та національна система виховання у період будівництва незалежної України

II. Перевірка виконання самостійної роботи.

III. Захист навчального проекту.

Рекомендовані джерела:

1. *Ващенко Г. Г.* – видатний педагог національного відродження України: Зб. наук. праць / Відп. ред. : С. П. Архипова, О. П. Савченко, В. В. Тихолоз. – Черкаси : ЧДУ, 2003. – 166 с
2. *Любар О. О., Стельмахович М. Г., Федоренко Д. Т.* Історія української школи і педагогіки: Навч. посібник / за ред. О. О. Любара. – К. : Знання, КОО, 2003. – 450 с.
3. Педагогіка вищої школи і педагогічна майстерність викладача: хрестоматія / Укл. В. А. Бугров, А. А. Марушкевич, Є. С. Спіцин. К.: ВПЦ «Київський університет», 2022.- 704с
4. Педагогіка вищої школи: хрестоматія» / В. А. Бугров, А. А. Марушкевич, Є. С. Спіцин – К. : ВПЦ «Київський університет», 2016. – 544 с.
5. Педагогіка. Хрестоматія / Уклад. А. І. Кузьмінський, В. Л. Омеляненко. – К. : Знання – Прес, 2003. – 700 с.
6. *Проніков О. К.* Історія педагогіки: курс лекцій / О. К. Проніков – К.: Видавничий дім «Слово», 2015. – 440 с.
7. *Сисоєва С.О., Соколова І.В.* Нариси з історії розвитку педагогічної думки : Навч. посібник./ С. О. Сисоєва, І. В. Соколова – К. : Центр навч. літ-ри, 2003. – 308 с.
8. *Сухомлинський В. О.* Вибрані твори в 5-ти т. 5./В. О.Сухомлинський – К. Видавництво «Радянська школа» - 1977

Тема 9. Сучасний стан розвитку світової та вітчизняної педагогічної науки

Лекція 9-10. Розвиток педагогіки і школи в Українській державі в контексті входження у світовий освітній простір (кінець ХХ – початок ХХІ ст..)

Стратегічні завдання реформування системи освіти України в контексті європейської інтеграції: спрямованість педагогічної науки на розробку й

реалізацію стратегії розвитку освіти, перспектив реформування в розвитку на національній освітній основі; розробка й впровадження в освітній процес сучасних інформаційних технологій.

Стратегічні пріоритетні завдання реформування системи освіти в Україні: побудова національної системи освіти, формування освіченої творчої особистості; функціонування і розвиток національної системи освіти на основі принципів гуманізму, демократії, пріоритетності суспільних і духовних цінностей; вихід системи освіти України на рівень систем освіти розвинених країн світу шляхом докорінного реформування її концептуальних, структурних і організаційних основ.

Пріоритетні напрями реформування системи освіти: забезпечення готовності громадян до одержання освіти будь-якого рівня; досягнення якісно нового рівня в освоєнні базових навчальних дисциплін соціально-гуманітарного й профільного циклів; створення умов для задоволення освітніх і професійних потреб особистості й можливостей її вдосконалення на основі безперервної освіти, у тому числі перепідготовки й підвищення кваліфікації.

Основні шляхи реформування системи освіти: створення в суспільстві атмосфери загальнодержавного сприяння розвитку освіти; подолання девальвації загальнолюдських і гуманістичних цінностей, відриву від національних джерел; забезпечення розвитку освіти на основі нових прогресивних концепцій, впровадження передових технологій і науково-методичних досягнень; відхід від основ авторитарної педагогіки, підготовки нової генерації педагогічних кадрів; інтеграція освіти й науки, активне залучення до освітнього процесу наукового потенціалу освітніх закладів і науково-дослідних установ, мотивація учнів до участі в наукових дослідженнях і розробках; реорганізація існуючих і створення нових навчально-виховних, професійно-технічних і освітніх закладів нового покоління, радикальна реконструкція управління освітньою сферою.

Основні напрями реформування управління освітою: раціональне поєднання діяльності центральних, регіональних і місцевих органів управління освітою і застосування принципів подвійного підпорядкування; реформування й нормативно-методичний розвиток системи державно-громадської оцінки

освітньої діяльності навчально-виховних, професійно-технічних і освітніх закладів, якості підготовки фахівців на основі стандартизації освіти, вироблення критеріїв оцінювання, забезпечення прозорості й спрощення механізмів акредитації; апробація інноваційних моделей управління освітньою галуззю й управлінських рішень, проведення експериментів на регіональному й місцевому рівнях.

Створення законодавчого освітнього правового поля. Закон України «Про освіту» (2017 р) «Про дошкільну освіту» (2021), «Про повну загальну середню освіту» (2018), «Про позашкільну освіту» (2020), «Про професійно-технічну освіту» (2022), «Про вищу освіту» (2014), Професійний стандарт за вчительськими професіями: вчитель початкових класів закладу загальної середньої освіти, вчитель закладу загальної середньої освіти, вчитель початкової освіти (з дипломом молодшого спеціаліста) (2021), Професійний стандарт на групу професій «викладачі закладів вищої освіти» (2021).

Структура системи освіти України: дошкільна освіта, загальна середня освіта, позашкільна освіта, професійно-технічна освіта, вища освіта, післядипломна освіта, аспірантура, докторантура, самоосвіта.

Розвиток системи дошкільної системи України.

Розвиток системи загальної середньої освіти.

Розвиток системи професійно-технічної освіти.

Розвиток системи вищої освіти України. Понятійно-категоріальний апарат: вища освіта, зміст вищої освіти, зміст навчання, державна атестація, стандарт вищої освіти, освітній рівень вищої освіти, заклад вищої освіти, ліцензування, акредитація, якість вищої освіти..

Державна політика у галузі вищої освіти.

Впровадження додатка до диплому про вищу освіту, рекомендованого ЮНЕСКО, Радою Європи і Європейською комісією. Формування системи дворівневої вищої освіти. Упровадження системи кредитів (залікових одиниць трудомісткості) ЄКТС. Сприяння мобільності професорсько-викладацького персоналу і студентів. Співробітництво в забезпеченні якості освіти. Створення НАЗЯВО (Національного агентства з якості вищої освіти).

Основні напрями розвитку педагогічної науки і її взаємозв'язок з практикою. Наукова діяльність відділень АПН України: дидактики, методики та інформаційних технологій в освіті; теорії та історії педагогіки; педагогіки і психології професійної освіти АПН України; педагогіки і психології вищої школи; психології, вікової фізіології та дефектології.

Внесок у розвиток освіти, школи і педагогічної думки вчених науково-дослідних інститутів АПН України та колективів закладів вищої освіти.

Основні поняття теми: європейська інтеграція, національна система освіти, академічна мобільність, система кредитів, ЄКТС, професійний стандарт, державна атестація, стандарт вищої освіти, освітній рівень вищої освіти, заклад вищої освіти, ліцензування, акредитація, якість вищої освіти.

Питання для самостійного опрацювання:

Внесок сучасних українських учених-педагогів у розвиток педагогічної теорії і практики.

Науково-педагогічна спадщина А. М. Алексюка

Науково-педагогічна діяльність М. Б. Євтуха

Науково-педагогічна діяльність І. А. Зязюна

Науково-педагогічна діяльність Б. М. Ступарика

Науково-педагогічна діяльність М. Д. Ярмаченка

Семінар 10. Сучасний стан розвитку світових освітніх систем

План заняття

I. Теоретична частина.

Понятійно-категоріальний апарат теми.

1. Тенденції розвитку системи освіти розвинутих країн.

II. Перевірка виконання самостійної роботи.

III. Захист навчального проекту.

Рекомендовані джерела:

1. *Марушкевич А. А., Спіцин Є. С.* Педагогіка вищої школи: підручник./А. А. Марушкевич, Є. С. Спіцин – К. : ВПЦ «Київський університет», 2015. – С.258-338.
2. . Педагогіка вищої школи і педагогічна майстерність викладача: хрестоматія / Укл. В. А. Бугров, А. А. Марушкевич, Є. С. Спіцин. К.: ВПЦ «Київський університет», 2022.- 704с
3. Педагогіка. Хрестоматія / Уклад. А. І. Кузьмінський, В. Л. Омеляненко. – К. : Знання – Прес, 2003. – 700 с.
4. *Проніков О. К.* Історія педагогіки: курс лекцій / О. К. Проніков – К.: Видавничий дім «Слово», 2015. – 440 с.

Орієнтовні завдання для комплексної контрольної роботи

1. В якій школі на Кіровоградщині В. О. Сухомлинський працював директором?
 - а) Онуфрієвській;
 - б) Павлівській;
 - в) Ново-Празькій;
 - г) Гайворонській;
 - д) Улянівській.
2. Що вважав метою виховання дітей Джон Локк?
 - а) здоровий спосіб життя;
 - б) виховання джентльмена;
 - в) формування особистості;
 - г) моральне виховання;
 - д) трудове виховання.
3. В якому році було відкрито університет у Харкові?
 - а) 1805;
 - б) 1810;
 - в) 1812;
 - г) 1815;
 - д) 1820.
4. Хто був першим ректором університету Св.Володимира?
 - а) М. Максимович;
 - б) Ф. Прокопович;

- в) К. Ушинський;
 - г) Т. Шевченко;
 - д) П. Куліш.
5. Мета виховання в Афінах?
- а) гармонійний розвиток особистості;
 - б) фізичне виховання;
 - в) трудове виховання;
 - г) розумове виховання;
 - д) естетичне виховання.
6. Хто з педагогів обґрунтував принцип наочності?
- а) К. Ушинський;
 - б) Я. А. Коменський;
 - в) Й. Г. Песталоцці;
 - г) Д. Локк;
 - д) Ф. А. Дістервег.
7. В якому році був прийнятий закон України «Про вищу освіту»?
- а) 1991;
 - б) 2002;
 - в) 1996;
 - г) 2014;
 - д) 1998.
8. В якому році Я. А. Коменський завершив роботу над книгою «Велика дидактика»?
- а) 1620;
 - б) 1632;
 - в) 1640;
 - г) 1670;
 - д) 1590
9. В якому році вперше в історії російської імперії було створено Міністерство народної освіти?
- а) 1800;
 - б) 1802;
 - в) 1804;
 - г) 1805;
 - д) 1806.
10. В якому році було відкрито колегіум в Чернігові?
- а) 1689;
 - б) 1690;
 - в) 1700;
 - г) 1720;
 - д) 1786.

СПИСОК ПЕРШОДЖЕРЕЛ ІЗ УКРАЇНСЬКОЇ ПЕДАГОГІКИ ДЛЯ САМОСТІЙНОГО ОПРАЦЮВАННЯ

<i>Першоджерела</i>	<i>Завдання</i>
Г. С. Сковорода «Вдячний Єродій»	Порівняння європейської та слов'янської освіти
О. В. Духнович «Народна педагогія»	Вимоги до наставника; Шкільний порядок
П. Д. Юркевич «Курс общей педагогике с приложениями»	Виховні аспекти
К. Д. Ушинський «Про народність у громадському вихованні»	Народність; Громадське виховання
К. Д. Ушинський «Людина як предмет виховання. Спроба педагогічної антропології»	Зв'язок педагогіки з іншими навчальними дисциплінами; Педагогічна антропологія
І. Я. Франко «Наші народні школи і їх потреби»	Стан народних шкіл на Галичині; Потреби народних шкіл; Стан сільської освіти; Навчальні дисципліни, рівень викладання
Б. Д. Грінченко «На безпросветном пути. Об украинской школе»	Стан українських закладів освіти; Пропоновані зміни
М. С. Грушевський «Колишня освіта і теперішня темнота»	Стан освіти в Україні до початку 18 ст.; Причини занепаду української освітньої галузі; Шляхи подолання кризи
Я. Ф. Чепіга «Самовиховання вчителя»	Міркування і праця в діяльності учителя; Справедливість; Терпеливість; Національне виховання
І. І. Огієнко «Наука про рідномовні обов'язки»	Рідна мова; Літературна мова; Соборна літературна мова; Мовні заповіді свідомого громадянина; Школа й рідна мова; Учитель і рідна мова

С. Ф. Русова «Дидактика»	Навчання; мета навчання; завдання навчання; Умови для проведення навчання; Дидактичні правила; Перцепція й апперцепція; Потреби; Цінності навчання; Компоненти уроку; Ступені навчання; Форми уроку; Ідея національної школи
Г. Г. Ващенко «Загальні методи навчання»	Темперамент українця; Творча фантазія; Мислення; Інтелект та здібності українського народу; Мета інтелектуального виховання; Навчальний план загальноосвітньої школи; Виховний ідеал
В. О. Сухомлинський «Сто порад вчителю»	Проаналізуйте з позицій сучасного стану освітньої галузі (поради № 1, 2, 4-18, 20-37, 40-47)
В. О. Сухомлинський «Серце віддаю дітям»	Проаналізуйте з позицій сучасного стану освітньої галузі
А. С. Макаренко «Деякі висновки з мого педагогічного досвіду»	Проаналізуйте з позицій сучасного стану освітньої галузі

ІНДИВІДУАЛЬНА НАВЧАЛЬНО-ДОСЛІДНА РОБОТА СТУДЕНТІВ

Індивідуальна навчально-дослідна робота є видом позааудиторної індивідуальної діяльності студента, результати якої використовуються у процесі вивчення програмового матеріалу навчальної дисципліни. Завершується виконання ІНДЗ прилюдним захистом (презентацією).

Індивідуальне навчально-дослідне завдання (ІНДЗ) з курсу «Історія педагогіки» – це вид творчої та навчально-дослідної роботи студента, яка містить результати дослідницького пошуку, відображає певний рівень його навчальної компетентності та креативності.

Мета ІНДЗ: самостійне вивчення частини програмового матеріалу, систематизація, узагальнення, закріплення та практичне застосування знань із навчального курсу, удосконалення навичок самостійної навчально-пізнавальної діяльності, наочне відображення результатів творчо-пошукової діяльності та прилюдна презентація.

Зміст ІНДЗ: завершена теоретична або практична робота у межах навчальної програми курсу, яка виконується на основі знань, умінь та навичок, отриманих під час лекційних, семінарських занять, самостійної підготовки і охоплює декілька тем або весь зміст навчального курсу.

Види ІНДЗ, вимоги до них та оцінювання:

- історико-педагогічні розвідки (**30 балів**);
- творче опрацювання педагогічної літератури щодо педагогічної професії, образу вчителя, педагогічної діяльності окремих педагогів (**30 балів**);
- навчальний проєкт (**30 балів**);
- реферативне дослідження та презентація (**15 + 15 балів**).

Тематика історико-педагогічних розвідок та навчальних проєктів визначається лектором.

Орієнтовні напрями підготовки ІНДЗ (проєктів)

- порівняльна характеристика педагогічних поглядів педагогів-

- просвітників (за вибором студентам та погодженням з викладачем);
- історія становлення та розвитку Острозької академії, Києво-Могилянської академії, українських православних колегіумів (Чернігівського колегіуму / Переяславського колегіуму / Харківського колегіуму); становлення, розвиток та організація освітнього процесу;
 - історія освіти України ХХ століття (крізь призму власної родини/ закладу освіти/ освіти міста (села, селища)/ регіону).

Тематика історико-педагогічних розвідок та навчальних проєктів узгоджується з лектором.

Таблиця 3.

Критерії оцінювання ІНДЗ (історико-педагогічні розвідки, творча робота, науково-педагогічне дослідження)

<i>№ n/n</i>	<i>Критерії оцінювання роботи</i>	<i>Максимальна кількість балів за кожним критерієм</i>
1.	Обґрунтування актуальності, формулювання мети, завдань та визначення методів дослідження	10 балів
2.	Критичний аналіз суті та змісту першоджерел. Виклад фактів, ідей, результатів досліджень в логічній послідовності. Аналіз сучасного стану дослідження проблеми, розгляд тенденцій подальшого розвитку даного питання.	10 бал
3.	Самостійність досліджень	10 балів
Разом		30 балів

Таблиця 4.

Шкала оцінювання ІНДЗ (історико-педагогічні розвідки, творча робота, науково-педагогічне дослідження)

<i>Рівень виконання</i>	<i>Кількість балів, що відповідає рівню</i>	<i>Оцінка за традиційною системою</i>
Високий	25-30	Відмінно
Достатній	19-24	Добре
Середній	11-18	Задовільно
Низький	0-10	Незадовільно

МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ ДО РОБОТИ НАД РЕФЕРАТИВНИМ ДОСЛІДЖЕННЯМ

Оберіть з переліку одну тему так, щоб у академічній групі не було повтору, або запропонуйте власну (узгодивши її з викладачем).

Опрацюйте декілька джерел (мінімум – 5) з рекомендованої літератури, за необхідності використовуйте накази, інструкції, навчальні та навчально-методичні посібники, узагальнення практичного досвіду.

Пошук джерел для реферату можна вести у бібліотечних фондах кафедри, факультету, бібліотеці ім. М. О. Максимовича, бібліотеках міста, використовувати електронні джерела

Реферат повинен бути розрахований на прочитання в межах 15-20 хвилин, а також мати певне оформлення: титульну сторінку, де зазначається назва закладу освіти, факультету, кафедри; тема; автор та рік написання; містити у собі схеми, фотографії; бути охайним на вигляд.

При написанні реферату необхідно дотримуватися вимог: папір А4, орієнтація книжна, мова написання – українська, шрифт – Times New Roman, кегль – 14, міжрядковий інтервал – 1,5, поля: верхнє, нижнє – 20 мм, ліве – 2,5 мм, праве – 1,5 мм. Обсяг – не менше 10 аркушів основної частини.

Обов'язкова наявність таких розділів: вступ (розкривається актуальність обраної теми), основна частина (містить не менше трьох пунктів), висновки (узагальнюється матеріал з теми), список використаних джерел (не менше п'яти), додатки (за потреби).

Після обговорення на семінарі реферат зберігається у фондах кафедри.

Орієнтовна тематика реферативних досліджень

Змістовий модуль I. Історія зарубіжної школи та педагогіки

1. Освіта та виховання в Давньому Єгипті.
2. Освіта та виховання в Давній та Середньовічній Індії.
3. Освіта та виховання в Давньому та Седендовічному Китаї.

4. Освіта та виховання у Міжріччі (Месопотамії).
5. Освіта та виховання у народів Сходу. Розвиток педагогічної думки.
6. Освіта та виховання в Спарті.
7. Освіта та виховання в Афінах.
8. Видатні філософи Давньої Греції про виховання та освіту (Аристотель, Демокрит, Плутарх, Геракліт, Сократ).
9. Видатні філософи Давньої Греції про виховання та освіту (Ксенофонт, Платон, Антисфен, Епікур, Зенон).
10. Освіта та виховання в Давньому Римі.
11. Видатні філософи Давнього Риму про виховання та освіту (Цицерон, Сенека, Квінтіліан). Розвиток педагогічної думки у Візантії.
12. Внесок А. Алкуїна та Ф. Аквінського в шкільні реформи XI та XII ст.
13. Педагогічні ідеї Е. Роттердамського та Л. Вівеса.
14. Педагогічні ідеї М. Монтеня.
15. Педагогічні ідеї Ф. Рабле.
16. Педагогічні ідеї Т. Компанелло.
17. Педагогічні ідеї Т. Мора.
18. Рух Реформації та його вплив на освіту та виховання.
19. Контрреформація та її вплив на освіту та виховання.
20. Розвиток освіти та виховання в Німеччині (XVII ст.). Педагогічні ідеї В. Ратке.
21. Класно-урочна система Я. А. Коменського.
22. Пансофія Я. А. Коменського.
23. Суть назви „Велика дидактика” за Я. А. Коменським.
24. Педагогічні ідеї Д. Беллєрса.
25. Емпірико-сенсуалістична концепція Д. Локка.
26. Виховання джентельмена (за Д. Локком).
27. Сутність теорії «чистої дошки» (за Д. Локком).
28. Педагогічні ідеї Д. Дідро.
29. Педагогічні ідеї Ж.-Ж. Руссо.
30. Сутність ідеї «вільного виховання» (за Ж.-Ж. Руссо).
31. Педагогічні ідеї Б. Франкліна, Т. Джефферсона та Т. Пейна.
32. Педагогічні ідеї Й. Песталоцці.
33. Педагогічні ідеї Й. Гербарта.
34. Педагогічні ідеї Ф. Дістервега.
35. Педагогічні ідеї Г. Спенсера.
36. Педагогічні ідеї соціалістів-утопістів (Р. Оуен, К. Сен-Сімон, Ф. Фур'є)..
37. Педагогічні ідеї видатних діячів Росії другої половини XIX століття.
38. Розвиток освіти в Росії до 1917 року.
39. Педагогічна діяльність М. І. Пєрогова.
40. Педагогічна діяльність К. Д. Ушинського.

41. Педагогічні ідеї М. Монтессорі.
42. Педагогічні ідеї В. Лая.
43. Педагогічні ідеї Д. Дьюї.
44. Педагогічні ідеї Е. Торндайка.
45. Педагогічні ідеї Г. Кершенштейнера.
46. Виникнення та розвиток педології як науки.
47. Вальдорфська педагогіка.
48. Реформаторська педагогіка та її вплив на організацію шкільної справи.
49. Жіноча освіта в Давньому світі.
50. Жіноча освіта в середньовічній Європі.
51. Жіноча освіта в Україні.

Змістовий модуль 2. Історія української школи та педагогіки

1. Педагогічні погляди В. Мономаха.
2. Педагогічні погляди П. Русина.
3. Педагогічні погляди Ю. Дрогобича.
4. Педагогічні погляди Г. Сковороди.
5. Педагогічні погляди О. Духновича.
6. Педагогічні погляди Ю. Юркевича.
7. Педагогічні погляди Л. Українки.
8. Педагогічні погляди Т. Шевченка.
9. Педагогічні погляди І. Франка.
10. Педагогічні погляди М. Костомарова.
11. Педагогічні погляди П. Куліша.
12. Педагогічні погляди М. Драгоманова.
13. Педагогічні погляди Б. Грінченка.
14. Педагогічні погляди І. Огієнка.
15. Педагогічні погляди Г. Ващенко.
16. Педагогічні погляди Г. Гринька.
17. Педагогічні погляди М. Скрипника.
18. Педагогічні погляди М. Грушевського.
19. Педагогічні погляди С. Русової.
20. Педагогічні погляди Х. Алчевської.
21. Педагогічні погляди Я. Ряппо.
22. Педагогічні погляди Ю. Федьковича.
23. Педагогічні погляди Т. Лубенця.
24. Педагогічні погляди В. Вернадського.
25. Педагогічні погляди А. Макаренка.
26. Педагогічні погляди В. Сухомлинського.
27. Братські школи в Західній Україні.
28. Роль українських православних колегіумів у становленні вищої освіти.
29. Національна академія наук України: історія і сучасність.

Таблиця 5.

Критерії оцінювання реферативної роботи

<i>№ n/n</i>	<i>Критерії оцінювання</i>	<i>Максимальна кількість балів за кожним критерієм</i>
1.	Обґрунтування актуальності, формулювання мети, завдань та визначення методів дослідження	2 бали
2.	Складання плану реферату	1 бал
3.	Критичний аналіз суті та змісту першоджерел. Виклад фактів, ідей, результатів досліджень в логічній послідовності. Аналіз сучасного стану дослідження проблеми, розгляд тенденцій подальшого розвитку окресленого питання.	5 балів
4.	Дотримання правил реферуванням наукових публікацій	2 бали
5.	Доказовість висновків, обґрунтованість власної позиції, пропозиції щодо розв'язання проблеми, визначення перспектив дослідження	3 бали
6.	Дотримання вимог щодо технічного оформлення структурних елементів роботи (титульний аркуш, план, вступ, основна частина, висновки, додатки (якщо вони є), список використаних джерел)	2 бали
Разом		15 балів

Таблиця 6.

Шкала оцінювання реферативної роботи

<i>Рівень виконання</i>	<i>Кількість балів, що відповідає рівню</i>	<i>Оцінка за традиційною системою</i>
Високий	14-15	Відмінно
Достатній	11-13	Добре
Середній	8-10	Задовільно
Низький	0-7	Незадовільно

ОРІЄНТОВНИЙ ПЕРЕЛІК ПИТАНЬ ДО ЕКЗАМЕНУ

1. Предмет, завдання, методи та джерела історії педагогіки.
2. Виникнення і розвиток письма у східних слов'ян.
3. Педагогічні ідеї давньогрецьких філософів.
4. Виховання у первісному суспільстві.
5. Виховання і шкільна освіта у Стародавній Греції.
6. Розвиток освіти і виховання у країнах Стародавнього світу.
7. Виховання за часів стародавніх українських поселень.
8. Розвиток освіти і виховання у феодальному суспільстві.
9. Розвиток освіти і виховання за часів Київської Русі.
10. «Повчання дітям» В. Мономаха.
11. Шкільництво та педагогічна думка у Європі у XVII – XVIII ст.
12. Розвиток освіти і виховання в епоху Відродження.
13. Розвиток освіти і виховання за часів Литовського князівства та Речі Посполитої.
14. Становлення педагогіки як науки (теорія Я. А. Коменського).
15. Виникнення і розвиток братських шкіл в Україні.
16. Освіта в українських православних колегіумах у XVIII ст.
17. Становлення вищої освіти в Україні.
18. Французька педагогічна думка (XVIII – XIX ст.).
19. Козацька педагогіка.
20. Німецька педагогічна думка (XVIII – XIX ст.).
21. Духовна педагогіка.
22. Англійська педагогічна думка (XVIII – XIX ст.).
23. Реформаторська педагогіка зарубіжних країн у кінці XIX – початку XX ст.
24. Педагогіка «громадянського виховання» і «трудової школи».
25. Теорія «нового виховання» і «нових шкіл».
26. Розвиток освіти і виховання в Україні у першій половині XX століття.
27. Загальна характеристика радянської системи освіти.
28. Розвиток української педагогіки і шкільництва у другій половині XIX – на початку XX ст.

29. Розвиток освіти і шкільництва в Україні у другій половині ХХ ст.
30. Освітня система України в період незалежності.
31. Реформування системи освіти в Україні на сучасному етапі.
32. Педагогічна діяльність і творча спадщина І. Огієнка.
33. Педагогічні ідеї І. Я. Франка.
34. Педагогічні ідеї М. М. Коцюбинського.
35. Педагогічні ідеї Т. Г. Шевченка.
36. Освітня діяльність та педагогічна спадщина Б. Д. Грінченка
37. Освітня діяльність та педагогічна спадщина А. С. Макаренка.
38. Освітня діяльність та педагогічна спадщина Г. С. Сковороди.
39. Педагогічні ідеї Я. А. Коменського.
40. Педагогічні ідеї М. І. Пирогова.
41. Педагогічні ідеї Л. Українки.
42. Просвітницька та педагогічна діяльність С. Русової.
43. Педагогічна практика Х. Ф. Алчевської.
44. Педагогічна система К. Д. Ушинського.
45. Педагогічна діяльність і творча спадщина В. О. Сухомлинського.
46. Емпірико-сенсуалістична концепція та теорія «чистої дошки» Дж. Локка.
47. Теорія «елементарного навчання» Й. Г. Песталоцці.
48. Педагогічне вчення Ф. Фребеля.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Акімова О. В., Волошина О. В. Історія педагогіки. Методичні рекомендації для проведення практичних занять /О. В. Акімова, О. В. Волошина. – Вінниця. Вінницька обласна друкарня. 2014. – 123 с.
2. Алексюк А. М. Педагогіка вищої освіти України. Історія. Теорія./ А. М. Алексюк – К.: Либідь, 1998. 560 с.
3. Анотований бібліографічний покажчик праць науково-педагогічних працівників кафедри педагогіки Київського національного університету імені Тараса Шевченка (2013-2020 роки) / Укл. А. А. Марушкевич, Н. І. Головка, С. П. Балашова. Київ: ЦП «Компринт», 2020. 63 с
4. Артемова Л. В. Історія педагогіки України : Підручник./ Л. В. Артемова – К. : Либідь, 2006. – 424 с.
5. Ващенко Г. Г. – видатний педагог національного відродження України: Зб. наук. праць / Відп. ред. : С. П. Архипова, О. П. Савченко, В. В. Тихолоз. – Черкаси : ЧДУ, 2003. – 166 с.
6. Гончаренко С. Український педагогічний словник. / С. Гончаренко– К. : Либідь, 1997. – 276 с.
7. Животенко-Піанков А. Педагогічно-просвітницька праця Бориса Грінченка / А. Животенко-Піанков – К. : Просвіта, 1999. – 176 с
8. І. В. Зайченко. Історія педагогіки. У двох книгах. Книга II. Школа, освіта і педагогічна думка в Україні. Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів./ Зайченко І. В. – К.: Видавничий Дім «Слово», 2010. – 1032 с.
9. Закон України «Про вищу освіту» від 1 липня 2014 року № 1556-VII// [Електронний ресурс]. Режим доступу до ресурсу: [https:// zakon. rada. gov. ua/laws/show/1556-18](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18).
10. Закон України «Про освіту» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>.
11. Закон України «Про повну загальну середню освіту» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20>.
12. Історія української школи і педагогіки : Хрестоматія / Упор. О. О. Любар; За ред. В. Г. Кременя. – К. : Знання, КОО, 2003. – 766 с.
13. Концепції розвитку педагогічної освіти [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://mon.gov.ua>
14. Кузьменко Н. М. Ідеї В. О. Сухомлинського в контексті розвитку освітньої складової фахівців педагогічної галузі /Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка: Педагогіка. К.: ВПЦ «Київський університет», 2019. № 2 (10). С.26 – 30

15. Кузьменко Н. М. Просвітницько-педагогічна діяльність П. Куліша в історико-педагогічних студіях сучасних науковців/ Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка: Педагогіка. К.: ВПЦ «Київський університет», 2017. № 2 (6). С.45 – 49
16. Кузьменко Н. М. Педагогічні ідеї С. Х. Чавдарова у сучасному вимірі/ Науково-педагогічні читання, присвячені 125-річчю від Дня народження С. Х. Чавдарова. Внесок С. Х. Чавдарова (1892-1962) в розвиток педагогічної науки і практики: матеріали науково-педагогічних читань. Ніжин: Видавець ПП Лисенко М.М., 2018. С.38-49
17. Кузьменко Н. М. Вища освіта та педагогічна думка на Чернігівщині (XVIII–XX ст.)/ Н. М. Кузьменко – К.: Обрії. – 2012- 342 с.
18. Кузьменко Н. М. Проблеми українського правопису у мовознавчих студіях Івана Огієнка. Іван Огієнко і сучасна наука та освіта: науковий збірник: Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2017. Вип. XIV. С. 138 – 144.
19. Кузьменко Н. М. Науково-педагогічна спадщина І. П. Львова: управлінський аспект./ Вісник Чернігівського національного педагогічного університету. Чернігів: ЧНПУ, 2017. Вип. 144.Серія: Педагогічні науки. С. 169 – 173
20. Кузьменко Н. М. Метод творчого проекту у педагогічній діяльності Б.Грінченка/ Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка: Педагогіка. К.: ВПЦ «Київський університет», 2016. № 1 (3). С.34 – 38
21. Кузьменко Н. М. Педагогічні ідеї А. М. Алексюка про національне відродження школи/ Актуальні проблеми соціології, психології, педагогіки: Зб. наук. праць. К.: Логос, 2016. № 1(30). С.37–42
22. Кузьменко Н. М. Павло Тичина – випускник Чернігівської духовної семінарії у спогадах Івана Львова (до 125-річчя від дня народження П. Г. Тичини)/ Літературний Чернігів. Чернігів.: ТОВ ВКП «Аспект», 2016. №1 (73). С.99 –106.
23. Кузьменко Н. М. Чернігівська жіноча учительська семінарія – освітній проект кінця ХІХ століття/ Вісник Чернігівського національного педагогічного університету. Чернігів: ЧНПУ, 2016. Т.1. Вип. 137. Серія: Педагогічні науки. С. 124-129
24. Кузьменко Н. М. Роль земств у організації жіночої педагогічної освіти на Чернігівщині/ Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка: Педагогіка. К.: ВПЦ «Київський університет», 2015. № 1 (1). С.38 – 42
25. Кузьменко Н. М. Просвітницька діяльність М. М. Коцюбинського/ ХVІ Міжнародна конференція молодих науковців. Проблеми особистості в

сучасній науці: результати та перспективи дослідження.: Матеріали конференції молодих науковців. К.: ОВС, 2014. С.264 –266

26. Кузьменко Н. М. М. Максимович – перший ректор Київського університету/ Студентська наук. конф. (180-річчю Київського університету присвячується). Внесок учених Київського університету в розвиток освіти, підготовку педагогічних та наукових кадрів.: Матеріали студентської наукової конференції /За заг. ред. А. А. Марушкевич. Ніжин: ПП Лисенко М.М., 2014. С.17–23

27. Кузьменко Н. М. Іван Петрович Львов про самостійну роботу студентів/ Міжвузівська наук.-практ. конф. Педагогічна освіта у вищих навчальних закладах I – II рівнів акредитації: реалії сьогодення та перспективи розвитку.: Матеріали міжвуз. Наук.-практ. конф. Прилуки-Ніжин: НДУ ім. М.В.Гоголя, 2013. С.69 – 72.

28. Кузьменко Н. М. І. П. Львов про самостійну роботу студентів з книгою/ Актуальні проблеми соціології, психології, педагогіки: Зб. наук. пр. Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. – К.: Логос, 2012. Вип.14. С.209-214

29. Кузьменко Н. М. Створення Чернігівського колегіуму (1700 – 1786): історіографія дослідження/ Педагогічний альманах: Збірник наукових праць Херсон: КВНЗ «Херсонська академія неперервної освіти», 2013. Вип. 17. С.261 – 268.

30. Кузьменко Н. М. Методичні рекомендації І.П.Львова щодо організації і проведення випускних іспитів у вищих навчальних закладах/ Вісник Чернігівського національного педагогічного університету. Чернігів: ЧНПУ, 2013. Вип. 104. С.167-170

31. Кузьменко Н. М. «Українська граматка» Б.Грінченка – один із перших шкільних підручників з читання на національній основі/ Початкова школа. К.: Вид-во «Початкова школа», 2012. №7. С. 61-70.

32. Левківський М. В., Микитюк О. М. Історія педагогіки: Навч. посібник / за ред. М. В. Левківського. – Харків : ОВС, 2002. – 240 с.

33. Любар О. О., Стельмахович М. Г., Федоренко Д. Т. Історія української школи і педагогіки: Навч. посібник / за ред. О. О. Любара. – К. : Знання, КОО, 2003. – 450 с.

34. Маловідомі першоджерела української педагогіки (друга половина XIX – XX ст.): Хрестоматія / Упоряд. : Л. Д. Березівська та ін.; Наук. ред. О. В. Сухомлинська. – К. : Наук. світ, 2003. – 418 с.

35. А. А. Marushkevych, N. V. Koshechko, N. V. Postoiuk .Pedagogical ideas of educators at the end of the XIX-XX centuries: multi-authored monograph. Latvia: “Izdevnieciba “baltija Publishing”, 2018-128 p.

36. Микитась В. Давньоукраїнські студенти і професори.– К. : Абрис, 1994. – 288 с.

37. «Мрії, вистраждані життям...» : до 145-ї річниці з дня народження Б. Д. Грінченка : кол. монографія (у двох част.) : Ч. 1 / В. О. Огнев'юк, Н. М. Гупан, Н. П. Дічек [та ін.]. – К. : КМПУ імені Б. Д. Грінченка, 2009. – 260 с.
38. Народна педагогіка і світовий досвід: Уклад. А. І. Кузьмінський, В. Л. Омеляненко. – К. : Знання – Прес, 2003. – 134 с.
39. Національна програма виховання дітей та учнівської молоді в Україні // Освіта України. №94. 2004. 3 грудня
40. Педагогіка вищої школи: хрестоматія» / В. А. Бугров, А. А. Марушкевич, Є. С. Спіцин – К. : ВПЦ «Київський університет», 2016. – 544 с.
41. Педагогіка вищої школи і педагогічна майстерність викладача: хрестоматія / Укл. В. А. Бугров, А. А. Марушкевич, Є. С. Спіцин. К.: ВПЦ «Київський університет», 2022.- 704с
42. Педагогіка. Хрестоматія / Уклад. А. І. Кузьмінський, В. Л. Омеляненко. – К. : Знання – Прес, 2003. – 700 с.
43. Положення про загальноосвітній навчальний заклад. Затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 27 серпня 2010 р. № 778. Урядовий кур'єр від 15.09.2010. № 170
44. Положення про організацію освітнього процесу у Київському національному університеті імені Тараса Шевченка (друга редакція, – введено в дію наказом ректора № 730-32 від 11 квітня 2022 року) [Електронний ресурс]: Режим доступу. <http://nmc.univ.kiev.ua/doc.htm>
45. Проніков О. К. Історія педагогіки: курс лекцій / О. К. Проніков – К.: Видавничий дім «Слово», 2015. – 440 с.
46. Професійно-педагогічна підготовка викладача: колективна монографія /А. А. Марушкевич, Н. М. Кузьменко, О. В. Плахотнік, Є. С. Спіцин та ін. / за заг ред А. А. Марушкевич. К.: ВПЦ «Київський університет», 2018. 399 с.
47. Сисоєва С. О., Соколова І. В. Нариси з історії розвитку педагогічної думки : Навч. посібник./С. О. Сисоєва, І. В. Соколова – К. : Центр навч. літ-ри, 2003. – 308 с.
48. Сухомлинський В. О. Вибрані твори в 5-ти т.–К., 1976
49. Чепіга (Зеленкевич) Я. Ф. Вибрані педагогічні твори : Навчальний посібник / Упор., науковий редактор Л. Д. Березівська / Інститут педагогіки АПН України. – Харків : «ОВС», 2006. – 328 с.